

ESAD KURTOVIĆ

Bišće i Blagaj u doba vojvode Sandalja Hranića Kosače

Abstrakt:

Iako u drugačijem prostornom ambijentu, u rukama vojvode Sandalja Hranića Kosače područje Bišće i Blagaja nastavilo je sa ulogom rezidencijalnog mjesta ispunjavajući tako misiju geostrateškog središta između primorja i dubljeg zaleda istočne jadranske obale tokom čitavog srednjovjekovlja. Rad prezentira niz informacija kojima se obogaćuje slika o Bišću i Blagaju kao rezidencijalnim mjestima bosanskih vladara i velmoža iz roda Kosače. U doba vojvode Sandalja Hranića Bišće i Blagaj imaju značajno mjesto u ekonomskom i političkom povezivanju i kontroli njegovog ogromnog posjeda. Rad apostrofira šire područje Bišće kao uobičajeno društvo dubrovačkog zaleda sličnih društvenih mjena ali bez značajnijih porodičnih loza, kao sjedište carine, pljački trgovaca u koje je uključen vojvoda Sandalj Hranić i središta značajnijeg djelovanja franjevaca.

Ključne riječi:

Bišće, Blagaj, Sandalj Hranić Kosača, carina, pljačke trgovaca, franjevci

Smještaj

Područje Bišća prostire se istočnim dijelom mostarske kotline, na lijevoj strani rijeke Neretve.¹ U grubim obrisima granica Bišća na zapadu je tok rijeke Neretve, a preko Neretve, na njenoj desnoj obali je područje župe Večenike (Večerić). Na sjeveru Bišće ogradiju planinski masivi Prenja i Veleža, to jest župe Neretva i Kom. Na istoku to je područje župe Nevesinje i na jugu župa Dubrava. U Bišću se prepoznaju dva područja, na sjeveru Bijelo polje a na jugu Bišće (ili Bišće polje). U Bišću je bila utvrda Blagaj, a u Bijelom polju utvrda nepoznatog imena iznad sela Prigradana i Podgorana.² Mada je to dobro poznato i za ranije vrijeme, prema podatku iz 1394.

¹Pregled širih literarnih polazišta u, Jagoda Serdarević, Prilog bibliografiji Blagaja (Mostar), Hercegovina 15-16, Mostar 2003., 235-256.

²Vaclav Radimski, Bišće-polje kod Mostara, Glasnik Zemaljskog muzeja 3, Sarajevo 1891., 159-192; Pavao Andelić, Bišće i Blagaj, politički centar Humske zemlje u srednjem vijeku, Hercegovina 1, Mostar 1981., 61.

godine za Bišće je izrijekom navedeno da je dio Bosne.³ Jedan podatak o pljački izvršenoj 1410. godine u Bijelom polju, mogao bi biti prvi poznati pisani pomen upravo ovog, dosad još uvijek u cjelini nezasvjedočenog područja u pisanim vrelima srednjovjekovlja.⁴ Dilema je u pitanju radi li se uopće o bišćanskem Bijelom polju.⁵ U svakom slučaju, povezan za Bišće i carinu na Buni, preostaje kao siguran pomen puta preko Polja ('per la via di Poglia') iz 1430. godine.⁶

Na širem području Blagaj je grad koji ima najstariju tradiciju.⁷ Nalazi se na uzvisini iznad izvora rijeke Bune, na mjestu rimskog grada Bone i današnjeg naselja Blagaj.⁸ Kroz Blagaj je prolazio put iz Dubrovnika i Drijeva, pa je dalje išao preko

³ "de Bissice parcium Bossine" (12.10. 1394.g.), Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Diversa Cancellariae* (dalje: Div. Canc.), XXXI, 119v.

⁴ "Rali Vechoyeuich ... contra Dragoslauum Bogdassich, Braian Dimitrouich et Petchum Dimitriz fratrem dicti Braiani, dicens quod est unus anus quod predicti Braian et Petcho per vim acceperunt ei unum bouem valoris perperorum duodecim. Et Dragoslaus predictus per vim accepit ei unam caballam et perperos duodecim in rebus minutorum, et VI castratos in Bielo Pogle in anno proxime elapsso circa festum sancti Georgii" (17.04. 1411.g.), DAD, *Lamenta de foris* (dalje: Lam. de foris), II, 46.

⁵ Nešto kasnije, osoba sa istom identifikacijom kao jedan od optuženih u Bijelom polju, Dragoslav Bogdašić, se pominje kao vlah Mirilović: "supra Volchottam Bunčich cum omnibus de cathono suo quorum nomina ignorat et supra Dragossaum Bogdassich cum omnibus de cathono. Eo quia predicti accusati violenter acceperunt vaccas tres dicti accusatoris de manibus Medoy Branoeuich de Mirilouich cui idem accusator dederat ad pascandum eas" (18.06. 1419.g.), DAD, *Lam. de foris*, IV, 12v. Specifično prezime Dimitrović vezano je za neke ljudе vojvode Sandalja Hranića Kosače, ali ne znamo da li su u vezi sa ovim Dimitrovićima: "Bogdan Merginouich, Stanislauus Miltinich et Vlaticus Pribillouich ... supra Radeglam Dimitrouich, Radoye Dimitrouich et Vladimir Boglechnich homines voyuode Sandalis, dicentes quod predicti tempore noctis conderunt unam eorum campum frumenti et ordey" (21.06. 1411.g.), Isto, II, 63v; "Vlaticus Raguitich et Medos eius frater ... supra Volchottam Ninčich et Dobrillum eius filium, Radouez Bolchouich, Rados Dimitrouich, Radoye Dmitrouich et Radeglam Bolchouich homines Sandalius, dicens quod per vim in die Pasce ... acceperunt eis duos vachas in Presich" (04.07. 1411.g.), Isto, 67v.

⁶ "Uno messo del gabellotto di Bisce e stato di qua requerano pagamento per la gabella di Buna ali nostri mercadanti i quali vien di Sotto Suonich per la via di Poglia" (19.08. 1430.g.), DAD, *Lettere di Levante* (dalje: Lett. di Lev.), X, 198.

⁷ Bonum-dobar, blago-Blagaj, "Šematizam fra Petra Bakule, Hercegovina prije sto godina ili topografsko-historijski šematizam Franjevačke kustodije i Apostolskog vikarijata za Hercegovinu za godinu gospodnju 1867.", Zavičajna biblioteka, Život i svjedočanstva 1, Hercegovački franjevci, Mostar 1970., 104. Više iznesenih prijedloga o porijeklu Blagaja u, Desanka Kovačević-Kojić, Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države, Veselin Masleša, Biblioteka Kulturno nasljeđe, Sarajevo 1978., nap. 27 na str. 115.

⁸ Opis ostataka Blagaja u, Ćiro Truhelka, Naši gradovi. Opis najljepših sredovječnih gradova Bosne i Hercegovine, Naklada knjižare J. Studnička i dr., Sarajevo 1904., 63-69; Hamdija Kreševljaković – Hamdija Kapidžić, Stari hercegovački gradovi, Naše starine 2, Sarajevo 1954., 9-10; Marko Popović, Vladarski i vlasteoski dvor u srednjovjekovnoj Bosni (Prilog proučavanju fizičkih struktura), Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine 2, Beograd 1997., 24. Rezultati najnovijih arheoloških istraživanja Blagaja u, Aleksandar Ratković, Blagajska tvrdava u svjetlu najnovijih istraživanja, Hercegovina 10, Mostar 1998., 7-16.

današnjeg Mostara (za koji se smatra da je već početkom XV. st. postojao kao snažno utvrđen grad na dvije obale Neretve koje je vezivao viseći – lančani most⁹), na sjever uz Neretvu do Vrapča, Biograda i Konjica prema unutrašnjosti Bosne.¹⁰ Marta 1446. godine dubrovački kurir je idući prema vojvodi Stjepanu Vukčiću trebao ići putem preko Blagaja (*per viam Blagai*).¹¹

Putem preko Bišća bogatstvo zaleda stizalo je u Dubrovnik, izlazilo u svijet, ali tim pravcem je dolazila i opasnost za Dubrovčane. Početkom aprila 1415. godine zbog prisutnosti Osmanlija u Bosni i stvorenog osjećaja opasnosti, Dubrovčani pišu knezu Slanog da preko svoga zamjenika, širom mrežom glasnika i uhoda prema Bišću ('ad viam Bisce') i okolnim mjestima, 'causa sciscitandi', dobije informacije o prisustvu Osmanlija.¹²

Ispod brda na kome je bio smješten Blagaj nalazilo se podgrađe Bišće. Značaj pominjanja Bišća u izvorima najčešće je odraz povezanosti s prisustvom određenih centara moći. Blagaj i Bišće bili su rezidencijalna mjesto bosanskih vladara, a u kasnijem vremenu Sandala Hranića i njegovog nasljednika Stjepana Vukčića Kosače.¹³

⁹ A. Ratković, Srednjovjekovni Mostar i problematika njegovog istraživanja, *Naše starine* 16-17, Sarajevo 1984., 75-78; Ante Milošević – Željko Peković, Povijesne i arheološke potvrde za srednjovjekovni Mostar, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja XXXV/33, Sarajevo 2006., 5-50.

¹⁰ Glavni put iz Drijeva, prelazio je dubravskom visoravnji, preko Bunice i Bune, pa išao kroz Bišće i Bijelo Polje, penjao se na planinsko sedlo Porim i nastavljao dalje prema Konjicu. Drugi put, iz Dubrovnika, dolazio je preko Popova, Stoca, gornjih Dubrava (Rotimlje) i u Bišću se slivao u prvi put, P. Andelić, Bišće i Blagaj, politički centar Humske zemlje u srednjem vijeku, 45.

¹¹ "Prima pars est de mittendo cursorem nostrum cum literis nostris per viam Blagai scribendo voyuode Stipano et ser Dragoe pro dictis nouitatibus" (18.03. 1446.g.), DAD, Consilium Rogatorum (dalje: Cons. Rog.), IX, 227.

¹² "Prima pars est quod scribater comiti Slani quod mittat vicecomitis ad locam magior dubiosa videlicet unum ad unum locum et alium ad alium cum societate meliorum hominum contrate ut bona custodia fiate. Et quod ipsi vicecomitis mitant frequenter nuncios et speculatoros ad viam Bisce et locorum circumcionem causa sciscitandi de nouis Terchorum ..." (03.04. 1415.g.), DAD, Cons. Rog., I, 11. O mjerama na dubrovačkim otocima i u Stonu "ob noua Turchorum existentium in partibus Bosne" uporedi, (03.04. 1415.g.), Isto, 10v.

¹³ Informacije Jakova Lukarevića o Bišću i Blagaju su teško provjerljive. One su odraz shvatanja njegovog vremena, tj. XVI/XVII. st.: "Krep Posnan Purich giupano di Sagorie, e di Neuesigne, voiuarda di Blagai. Questo è una rocca fabricata sopra fiume Buna da'antichi conti del paese, per custodia del tesoro, com'ancora il suo nome lo significa. Percio che blago in lingua slava vol dire tesoro", Giacomo Luccari (Jakov Lukarević), Copioso ristretto degli annali di Rausa, Venetia 1605., 47.

Veze s primorjem – izvorište radne snage. U društvu bez poznatijih porodičnih loza

Krajem XIV. i početkom XV. stoljeća Bišće se u više navrata pominje kao značajno ishodište u društvenim komunikacijama sa primorjem, prije svega sa Dubrovnikom. Februara 1380. godine s područja Bišća pomenut je Hrvatin Brajaković. On je tada primljen za dubrovačkog gradanina, što je odraz njegovog određenog ugleda i na području Bišća.¹⁴ Na samom kraju 1392. godine Pribio Dobronić iz Bišća prodao je jednu kobilu dubrovačkom vlastelinu Mihailu Martinušiću za 10 perpera.¹⁵

Šire područje je ipak bilo prepoznatljivije kao tržište radnom snagom za Dubrovčane. Oktobra 1394. godine s područja Bišća pomenuti su brat i sestra, Radovin i Milava, djeca Obrada Žoranovića. Milava, koja ima oko 11 godina ugovara desetogodišnju službu kod čuvenog državnog dubrovačkog ljekara Albertina Kamurata iz Padove.¹⁶ Marta 1402. godine Brajko Hranković iz Bišća obavezao se na četvorogodišnje naukovanje kaparskog (klobučarskog) zanata kod Petoja Dabrojevića.¹⁷ Februara 1406. godine Bogiša Bogutović iz Bišća se obavezao na dvogodišnju službu kod pomorca Jurka Petrovića.¹⁸ Tokom 1408. godine pomenuto je više osoba sa područja Bišća. Jula 1408. godine uz jemstvo, ranije pomenutog Bogiše Bogutkovića iz Bišća, koji se već predstavlja u Dubrovniku povjerljivom osobom, njegov zemljak Radonja Ratković iz Bišća se obavezao na

¹⁴ "Cheruatin Brayacouich de Bisće in Minoris consilio factus fuit civis Ragusii, qui iuravit fedelitatem et facere omnes factiones tam reales quam personales" (04.02. 1380.g.), Mihailo Dinić, Odluke veća Dubrovačke republike, Knjiga 1, Srpska akademija nauka, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, Treće odeljenje 15, Beograd 1951., 15.

¹⁵ "Priboe Dobronich de Sbisiza facit manifestum quod ipse vendidit et tradidit publice ad carrum ser Michaelis de Martinussio unam equam bayam claram precio yperperorum decem octo" (31.12. 1392.g.), DAD, Div., Canc., XXX, 175.

¹⁶ "Ego Millaua Obradi Xoranouich de Bissice parcium Bossine etatis XI annorum vel circha confiteor quod de mea bona voluntate presente Radouino fratre meo michi ad hoc consentiente loco me et operas meas magistro Albertino de Chamurata de Padua fisico salariato Ragusii presenti et conducenti me ad standum cum eo ... usque ad decem annos proxime futuris" (12.10. 1394.g.), DAD, Div. Canc., XXXI, 119v.

¹⁷ "Braychus Cranchouich de Bissicce facit manifestum quod ipse locat se et opera sua Pethoe Daboeuich capellario presenti et conducenti eum ad standum secum ad artem suam capescendum usque ad quatuor annos proxime futuros ... eidem fideliter seruire et laborare ... dictus Pethoe promixit se obligauit eidem Braycho ... docere fideliter dictam artem ... et in finem termini dare eidem capita dicte artis secundum consuetudine Ragusii" (22.03. 1402.g.), DAD, Div. Canc., XXXIV, 96.

¹⁸ "Bogissa Bogutouich de Bisće facit manifestum quod ipse locat se et opera sua Iurcho Petrouich marinario de Ragusio presenti et recipienti ad standum et nauigandum cum ipso Iurcho et ei fideliter seruiendum et laborandum usque ad duos annos proxime futuros" (16.02. 1406.g.), DAD, Div. Canc., XXXVI, 20v.

petogodišnju službu kod dubrovačkog vlastelina Jakoba Ruborio de Vigilisa.¹⁹ Početkom oktobra 1408. godine Radinac Vlatković iz Bišća se obavezao na trogodišnju službu kod dubrovačkog vlastelina Nikole Gučetića.²⁰ Krajem istog mjeseca Radoslav Budečević iz Bišća obavezao se na jednogodišnju službu kod Jurka Radosalića.²¹ S područja Bišća je i Radoslav Pribihvalović. Njega pratimo kroz dva ugovora u odlasku na rad u Dubrovnik. Početkom marta 1415. godine obavezao se na jednogodišnju službu kod Pavla Radina Ilića.²² Svoj drugi ugovor o službi u Dubrovniku napravio je krajem aprila 1417. godine Tada se obavezao na dvogodišnju službu kod Marina Zedilovića. Njegovu poziciju u ugovoru o službi osiguravaju tada i dva jemca (Bolesalić Dabiživ i Nenko Putišić, kovač) za koja se posebno ne precizira odakle su.²³ Pitanje je da li se Radoslav vratio u rodni kraj ili je u dubrovačkoj sredini našao budućnost.²⁴ Krajem 1415. godine

¹⁹ "Radogna Ratchouich de Bisça promictit et se obligat locando se et operas suas ser Iacobi de Ruborio de Vigilliis stare secum ... quinque annis continuis ... Pro quo Radogna ... Bogisa Bogutchouich de Bisza se constituit plezium" (21.07. 1408.g.), DAD, Div. Canc., XXXVII, 92v.

²⁰ "Radinez Vlatchouich de Bisiće facit manifestum quod ipse locat se et opera sua ser Nicholao de Goziis usque ad tres annos proxime futuros promictens bene et fideliter seruire" (01.10. 1408.g.), DAD, Div. Canc., XXXVII, 118.

²¹ "Radoslaus Budeceuich de Bisće se et operas suas locando promisit Nicole Tuertici Glauich stipulanti vice et nomine Giurghi Radosaglich stare cum dicto Giurcho per annum proxime venturum incipit presenti die" (26.10. 1408.g.), DAD, Div. Canc., XXXVIII, 40.

²² "Radoslaus Pribiqualouich de Biske locat se et operas suas Paulo Radini Illich presenti et conducenti eum usque ad unum annum proxime futurum pactum modis et condicionibus superius scriptis" (05.03. 1415.g.), DAD, Div. Canc., XL, 131v. Taj prethodni ugovor na kojeg se odnosi ugovor Radoslava Pribihvalovića glasi: "Bogoslaus Rasuminich de Narento locauit se et operas suas Paulo Radini Hiliich pro duobus annis proxime futuris, promittens bene et legaliter seruire eidem vel cuicquam precepit per totum dictum tempus, et res et bona sua bene et diligenter saluare et gubernare et furtum non facere nec facienti consentire et non fugere. Et versa vice dictus paulus promisit sibi victimum et vestitum de rassia secundum condicionem suam et in finem cuiuslibet anni dare yperperos sex in denariis et in finem dictorum duorum annorum sibi reliuere vestis quas sibi fecisset", Isto.

²³ "Radoslaus Pribiquaglouich de Bistće locauit se et operas suas Marino filio olim Tomchi Zedulouich pro annis duobis proxime futuris, promittens eidem bene et legaliter seruire sibi per totum tempus. Et res et bona sua saluare et gubernare ... Et prefatus Marinus versa vice promisit eidem tradere victimum condecenter et tenere illum per totum dictum tempus sanum et infirmum et quolibet anno dictorum duorum annorum eidem dare unum par vestimentorum de rassa et yperperos octo grossorum in denariis, videlicet, quolibet anno. Et in fine tempus illum religere in sua libertate cum vestibus quas sibi fecisset. Pro quo Radoslauo Dabistiuus Boglesaglich et Nencho Putisich faber se constituerunt plezios et principales pagatores ad melius tenendem per aptay renuntiando" (29.04. 1417.g.), DAD, Div. Canc., XLI, 110v.

²⁴ Nešto kasnije osoba istog imena i prezimena pojavljuje se kao tužilac u jednoj tužbi, ali osim imena i prezimena bez dodatnih uporišta koji bi potvrdili da se radi o istoj osobi. Ostaje kao polazište da se radi o istoj osobi: "Radossauus Pribiqualouich suo nomine et nomine Radossaui Dobrilouich eius socii" (04.01. 1429.g.), DAD, Lam. de foris, VIII, 133.

Božičko Račić iz Bišća se obavezao na jednogodišnju službu kod vlastelina Marina de Diabia iz Ulcinja.²⁵ Ništa drugačijeg svojstva nisu ni kasnija pominjanja stanovnika sa područja Bišća. Marta 1427. godine, uz jemstvo rođaka Veselka Veličkovića, Radonja Radosalić iz Bišća ze obavezao na dvogodišnju službu kod Maroja Jurkovića.²⁶ Jula 1427. godine Vukota Radovčić iz Bišća se obavezao na trogodišnju službu kod braće Pierka i Matka de Luka²⁷, a Rajko Budeljić kod Nikše Radosalića. Rajku je jemac bio Bjeloje Bogdanović, stanovnik Dubrovnika porijeklom iz Ljubinja.²⁸ Novembra 1435. godine Stijepko Bjelutović iz Bišća se obavezao na trogodišnju službu kod pekara Milobrada Jaškovića.²⁹

Iako ne otkrivaju previše, navedeni slučajevi idu u prilog uobičajenoj slici humskog područja koje je ekonomski usko povezano sa Dubrovnikom. Koliko je problema u eventualnoj identifikaciji i kontekstualizaciji pojedinih likova ili kako je otežano praviti suvislju lozu među njima pokazuje primjer pomenutog Bišćanina Radonje Ratkovića iz 1408. godine. Naime, 1406. pominje se Radonja Ratković iz Nevesinja³⁰, 1425. godine Radonja Ratković iz Broćna³¹, a i čuveni stećak 'poginulog pod gradom Ključem za svoga gospodara Sandalja Hranića' je stećak Radonje

²⁵ "Bositchus Racich de Bisce locando se et operas suas promisit et se solemniter obligauit ser Marrino quondam Zini de Dabie de Dulcigno presenti et stipulanti stare et habitare cum eo hinc ad unum annum proxime futuris et ab ipso non recedere usque ad dictum temporis ... Et pro ipso Bositcho Radete Ratchouich se constituit fideiussorem et principalem solutorem"(29.12. 1415.g.), DAD, Div. Canc., XL, 255.

²⁶ "Radogna Radosaglich de Bissce locauit se et opera sua pro duobus annis in mediate ad standum cum Maroio Iurcouich presente et ipsum conducente ... bonus et legalis famulus ... Pro quo Radogna et eis precibus et instantia Veselco Veličchouich consobrinus dicti Radogne po ipso Radogna extitit plegius"(27.03. 1427.g.), DAD, Div. Canc., XLIV, 127.

²⁷ "Vuchota Radoucich de Bistče locauit se et operas suas Piercho de Lucha pro se et vice et nomine Matchi de Luca et fratrum suorum presenti et conducenti et stipulanti pro annis tribus proxime futuros, promictens eidem Piercho et fratribus suis bene et legaliter seruire"(17.07. 1427.g.), DAD, Div. Canc., XLIV, 162.

²⁸ "Raichus Budeglisch de Bisce locauit se et operas suas Nixe Radosaglich presenti et conducenti pro annis duobus proxime futuros, promittens eidem bene et legaliter seruire per totum dictum tempus ... Pro quo Raicho et eius precibus et instantia Bieloe Bogdanouich de Glubigna habitator Ragusii super se et omnia bona sua se constituit plegium"(20.07. 1427.g.), DAD, Diversa Notariae (dalje: Div. Not.), XV, 125.

²⁹ "Stiepcus Bielutouich de Bisza locauit se et opera sua hinc ad annos tres proxime futuros Milobrad Iaschouich clibanario presenti et eum conducenti, promittens secum ad clibanum toto dicto tempore stare et ab eo non auffugere nec recedere sed eidem bene et fideliter seruire et obedire ... artem clibanarie"(16.11. 1435.g.), DAD, Div. Not., XX, 103v.

³⁰ "Radochna Ratchouich de Neuessigne facit manifestum quod ipse locat se et opera sua Nicole Radostich presenti et conducenti eum ad standum cum ipse Nicola et ei seruiendum et laborandum usque ad duos annos proxime futuris"(17.03. 1406.g.), DAD, Div. Canc., XXXVI, 37.

³¹ "Radogna Ratchouich de Brochigna de prope Narenti locauit se et opera sua pro duobus annis proxime futuris ad standum cum ser Volzo de Babalio"(06.11. 1425.g.), DAD, Div. Canc., XLIII, 227.

Ratkovića.³² U približnom vremenskom periodu imamo na malom prostoru u krugu Bročno, Nevesinje, Bišće i Ključ četiri osobe istog imena i prezimena! Na sličan način Radoslav Budečević iz Bišća, pomenut 1408., ima svoga dvojnika u Popovu, pomenutog 1414. godine.³³ Radonja Radosalić iz Bišća, pomenut 1427. godine, ima svoje dvojnike u Ljubinju³⁴ i Drijevima.³⁵ Dakle, u mikrodemografiji Bišća je demografija šireg područja.

Rezidencija bosanskih vladara

Češće se može pratiti kako dubrovački poslanici odlaze bosanskim vladarima na području Bišća. Zapravo, u očuvanim informacijama svaki očekivani silazak bosanskih vladara u primorje mogao bi podrazumijevati i njihov dolazak na područje rezidencijalnih mjesta u Bišće i Blagaj. Tako oktobra 1382. godine Dubrovčani očekuju da bi kralj Tvrtko I. Kotromanić trebao biti na području Bišća u Travuniji ili u Konavlima.³⁶ Kralj je tada duže boravio u Bišću, po svemu sudeći do početka decembra 1382. godine, kada je riješavano vruće pitanje oko prodaje soli u Novom u Dračevici. Dubrovčani odlučuju da pišu svome poslaniku kod kralja Tvrtka početkom novembra, a početkom druge polovine novembra 1382. godine odlučuju da u slučaju kraljevog odlaska 'u Bosnu' njihov poslanik treba da prati kralja do Porima. To je pokazatelj da se kralj i dalje nalazio u Bišću.³⁷ Povelja kralja Tvrtka I.

³² "Ase leži Radona Ratković' pogiboh' p(o)d' gradome p(o)d' Klučeme za svoga g(ospo)d(i)na voevodu Sandla", Stevan Delić, Dva stara natpisa iz Hercegovine, Glasnik Zemaljskog muzeja 23, Sarajevo 1911., 491; Ljubomir Stojanović, Stari srpski zapisi i natpisi, Knjiga IV, Srpska kraljevska akademija, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskoga naroda, Prvo odeljenje, Spomenici na srpskom jeziku 10, Sremski Karlovci 1923., 27; Marko Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, Knjiga 3, Zemaljski muzej, Sarajevo 1964., 32-33; Isti, Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine (nastavak), Glasnik Zemaljskog muzeja (Arheologija) 19, Sarajevo 1964., 194.

³³ "Radoslaus Budeceuich de Popaua facit manifestum quod ipse habuit et recepit a Petro Radoano ... ad tenendum et passendum et fideliter custodiandum ad voluntate dicti Petri infrascripta animalia, videlicet octo vachis, tres boues et decem capras" (17.01. 1415.g.), DAD, Div. Canc., XL, 107.

³⁴ "Radochna Radoslaglich de Glubigna locando se et operas suas promisit et se solemniter obligauit Hostoye fabro ... stare et habitare cum eo hinc ad annos quatuor cum dimidio" (22.06. 1414.g.), DAD, Div. Canc., XL, 22v.

³⁵ "Testamentum Radogne Radossalich de Narente" (08.06. 1464.g.), DAD, Testamenta Notariae (dalje: Test. Not.), XVIII, 93v.

³⁶ "ad faciendum ambassiatores pro eundo ad dominum regem Rassie et Bossine, qui debeant ire ad honorandum ipsum dominum regem usque ad Bisce, in Tribuniam et in Canale" (11.10. 1382.g.), M. Dinić, Odluke veća Dubrovačke republike, Knjiga 1, 258.

³⁷ "ad scribendam litteram ser Clementi Marini de Goce ambassiatori in Bossina, super facto commerci salis et povegle impetrande" (06.11. 1382.g.), Isto, 269; "quod si dominus rex Bossine voluerit ire in Bossinam, dictus ser Clemens debeat ipsum dominum regem sociare usque in Porimum et postmodum debeat reverti Ragusium" (17.11. 1382.g.), Isto, 271.

o ukidanju trga soli u Novom izdata je početkom decembra 1382. godine "na Bišči u Podgradi".³⁸ Na područje Bišća najvjerovatnije se odnosi još jedno prisustvo kralja Tvrtka iz septembra 1383. godine.³⁹ Očekivanje bosanskog kralja vidi se i tokom 1384. i 1385. godine.⁴⁰

Jedno dubrovačko poslanstvo krajem marta 1395. godine trebalo je sa poklonima da ide bosanskom kralju Stjepanu Dabiši u Bišće.⁴¹ Za kraljicu Jelenu nije poznato da je bila u Bišću, a kralj Ostoj je tamo očekivan aprila 1399. godine.⁴² Na području Huma kralj Ostoj je bio krajem oktobra i početkom novembra 1402. te aprila 1403. godine.⁴³ O boravku bosanskog kralja Ostoj u Bišću govori se i u naputku poslanicima kod Hrvoja Vukčića Hrvatinića juna 1403. godine.⁴⁴ Krajem marta 1404. godine dubrovačkim poslanicima naređeno je da odu kralju Ostoji za kojeg se očekivalo da bi mogao biti u Bišću. Važnost njihove tadašnje misije, zategnuti odnosi

³⁸ "pisan na Bišči u Podgradi"(02.12. 1382.g.), Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, I/1, Srpska kraljevska akademija, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, Prvo odeljenje, Spomenici na srpskom jeziku 19, Beograd - Sremski Karlovci 1929., 85. Za isti dokumenat uporedi i ono što se pripisuje kralju Dabiši: "pisano na Bišči u Podgradie"(02.12. 1392.g.), Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, I/1, Srpska kraljevska akademija, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, Prvo odeljenje, Spomenici na srpskom jeziku 24, Beograd-Sremski Karlovci 1934., 479.

³⁹ "de mittendo ambassiatam ad dominum regem Bosne et Rascie usque ad terram Chelmi"(21.09. 1383.g.), M. Dinić, Odluke veća Dubrovačke republike, Knjiga 1, 382.

⁴⁰ "respondeat regi ... quando eritis in maritima"(04.04. 1384.g.); "de commodando regi Bossine, si venerit ad maritima"(05.04. 1384.g.); "in casu quo rex Bossine non sit venturus ad maritima ... societ ipsum usque ad Bistiem"(15.04. 1384.g.), M. Dinić, Odluke veća Dubrovačke republike, Knjiga 2, Srpska akademija nauka i umetnosti, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, Treće odeljenje 21, Beograd 1964., 70-71; "quod si dominus rex rediret in Bosnam comitetur ipsum usque subtus Porinum"(24.10. 1385). Isto, 212-213.

⁴¹ "Prima pars est de mittendo ambassiatam nobillium ad domini regem Bossine in Bissice ... Prima pars de donando ipsi domino regi ... Prima pars de donando in rebus usque ad valoris ducatorum ducentorum"(27.03. 1395.g.), DAD, Ref. XXX, 105; "ad piscandum pro rege Bosne"(29.03. 1395.g.), Isto, 10v.

⁴² "Prima pars est de inducendo super facto domini regis Bossne qui venit in Bisze"(12.04. 1399.g.), Ref. XXXI, 133. Nicola Iorga, Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle, II, Paris 1899., 77.

⁴³ "Prima pars de eundo ad maius consilium pro eligendo ambassiatam nostrorum nobillium ad regem Bossine in terra Chelmi"(31.10. 1402.g.), DAD, Ref. XXXII, 126; "Prima pars est demittendo ambassiatam nostrorum nobillium ad dominum regem Bossine si veniet in terram Chelmi"(02.11. 1402.g.), Isto, 200v; "Prima pars est deliberando super propositus domini regis Bosne ad has partes maritimis"; "Prima pars est de undo ad maius consilium pro eligendo ambassiatam nostrorum nobilium mitendam ad dominum regem Bosne qui dicti venisse in Bissice"(02.04. 1403.g.), Isto, 141; N. Iorga, Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle, 90.

⁴⁴ "Et maiormente meraviliandone che l'altrieri qui vene lo dito re in Bissize, nui mandassimo un nostro ambassador a lui ad invitarlo ch el ge plasesse vignir a veder Raguza, caza sua, la qual cosa molto desiderevamo. Et lui se scuxo multo benignamente"(13.06. 1403.g.), József Gelcich - Lajos Thallóczy, Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum Regno Hungarie, Budapest 1887., 117; N. Iorga, Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle, II, 94.

između Bosne i Dubrovnika zbog Slanskog primorja, odslikava i nalog poslanicima koji su morali svakodnevno da borave uz kralja u Bišću.⁴⁵

Područje Bišća sasvim sigurno je središte koje je bilo u planu Dubrovčana i Hrvoja Vukčića za svrgavanje bosanskog kralja Ostoje i uzdizanje Pavla Radišića početkom 1404. godine.⁴⁶

Rezidencija vojvode Sandalja Hranića Kosače

Na području Bišća vojvoda rusaga bosanskoga Sandalj Hranić Kosača zatekao je izgrađenu infrastrukturu vladarske rezidencije čije prednosti je značajno iskorištavao. Prema dubrovačkim procjenama, njihov poslanik Nikola Gučetić trebao je zasigurno naći vojvodu Sandalja u Bišću početkom druge polovine marta 1405. godine. Naime, kroz Bišće je Sandalj trebao proći u povratku sa značajnog susreta koji je tada imao sa hercegom Hrvjem Vukčićem Hrvatinićem. Obzirom na intenzitet rješavanja pitanja spornog sela Lisac, Dubrovčani ga nastoje sačekati u Bišću sa novim uputama i stavovima.⁴⁷ Tada je Sandalj već ostvario prevlast nad posjedima porodice Sankovića i njegovo prisustvo u Bišću postaje redovnije.

Na osnovu sačuvanih podataka može se reći da je Sandalj na području Bišća boravio skoro svake godine, ponekad i više puta godišnje. Razlog za to nalazi se i u geostrateškom položaju Bišća na glavnom putu i svojevrsnom raskršću prema bosanskom kralju i primorju, dva glavna pravca u javnom životu Kosača uopće. U istom, ranije pomenutom pismu to podrazumijevaju i Dubrovčani kada dozvoljavaju svojim poslanicima da u potrazi za Sandaljem mogu ići iz Bišća do Konjica ili do Drinaljeva.⁴⁸ Time bi na putu prema bosanskom kralju ili prema izvornim posjedima

⁴⁵ "dobiate andar ala prexencia del ditto re de Bossina in Bissiçe et autre doue sera"(30.3. 1404.g.), DAD, Lett. di Lev., IV, 63v; "volemo che siando cum lo Re in Bissiçe cascun zorno", Isto, 65v; Medo Pucić, Spomenici srbski od 1395. do 1423., to est Pisma pisana od Republike dubrovačke kraljevima, despotima, vojvodama i knezovima srbskiem, bosanskiem i primorskiem, I dio, Društvo srpske slovesnosti, Beograd 1858., Primjetbe IV; "zonseno a lui in Bissize et il ditto re"(20.04. 1404.g.), J. Gelcich – L. Thallóczy, Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum Regno Hungarie, 158.

⁴⁶ "mi gospodin' Hravoe oceli obituju dvignuti vojske naše i poslati e priz' Neretu u Humasku zemalu i tui va ime Hristovo projaviti i proglašiti gospodina Pavla Radišića kralja bosanskoga"(15.01. 1404.g.), Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, I/1, 455-456; Isto (17.1. 1404.g.).

⁴⁷ "Nicola de Goće ambassator nostro electo al voyuoda Sanday ... portando ve da Ragusa debiate andar la via de Narente et deli in Bissiçe. Et in Bissiçe zonzando sel ditto voyuoda fosse ritornato dal ducha Cheruoe al qual ne scrisse chel era andato et doue a ritornar presto a queste pars in bona ora"(18.3. 1405.g.), DAD, Lett. di Lev., IV, 85.

⁴⁸ "Et vuy li in Bissiçe o autre doue fosse vignuto siando partito dal ditto ducha debiate al ditto voyuoda andar infin doue lo porete trouare in terra de Chelmo non passando Chogniç infin in Drinayeua"(18.03. 1405.g.), DAD, Lett. di Lev., IV, 85.

Kosača uz rijeku Drinu mogli pronaći Sandalja, na povratku od Hrvoja Vukčića. Već krajem marta 1405. godine Nikola Gučetić se iz Bišća javlja svojoj vladu u Dubrovnik.⁴⁹ Oko sredine maja 1405. godine u Bišću je boravio Sandalj sa suprugom Katarinom, u svježe otpočetom njegovom drugom braku.⁵⁰ Tamo se zadržao i u drugoj polovini maja 1405. godine, jer se i dubrovački poslanik tada kod njega nalazio.⁵¹ Dalje, preko čitave decenije ne nalazimo moćnoga Kosaču povezanog za Bišće kroz pisano izvornu gradu. Sumnjamo da taj vakum ne znači i odraz pravog stanja stvari. Međutim, treba imati u vidu i da su to vremena velikih previranja u Bosni i vjerovatno je da su drinske rezidencije, i grad Novi u Dračevici bile njegovo sigurnije i trajnije boravište.

Bosanski kralj Stjepan Ostoja s kraljicom očekivan je krajem aprila 1417. godine na širem području Neretve, pa i na području Bišća.⁵² To je vrijeme u kojem je Sandalj u priličnoj mjeri bio pod pritiskom Pavlovića a kojima se približio i bosanski vladar. Ostoja je boravio u Bišću i u drugoj polovini marta 1418. godine i tu je pred Dubrovčanima izjavio da ukida carinu koju je uspostavio knez Grgur Nikolić pred Stonom.⁵³ Aprila 1419. godine u jeku akcije Dubrovčana o zakupu carine u Drijevima, Ostojin nasljednik kralj Stjepan Ostojić nalazio se na području Bišća.⁵⁴ I kasnije će dolaziti bosanski vladari na područje Bišća, ali zaista samo kao gosti.

⁴⁹ "riceuesso vostra litera scripsa in Bissice" (31.03. 1405.g.), DAD, Lett. di Lev., IV, 89v.

⁵⁰ "receuessemo vostra litera scrita in Bissice adi 18 maio per la qual ne scrite come lo voyuoda Sanday era tornato et viguto cum la dona sua in Bissice et che li cum luy hauete parlato per li fatti di la tera nostra come auanti hauesti da nuy per letera" (21.05. 1405.g.), DAD, Lett. di Lev., IV, 97.

⁵¹ "receuessemo vostra litera scripta in Bissice adi 25 maio" (30.05. 1405.g.), DAD, Lett. di Lev., IV, 98.

⁵² Vijeće umoljenih je znalo za dolazak kralja: "si fuerit in contrata Narente uel Bissze" (19.04. 1417.g.), DAD, Cons. Rog., I, 71v. Konzuli i knez Stona dobili su uputu da izvijeste vladu o dolasku kralja i kraljice: "Io re Hostola et la reina et fatelo a sapere a noi. Et in caso che ello si troui in le contrade di Narente o di Bistize o circa di li". U slučaju dolaska trebalo je pripremiti darove za goste, (20.04. 1417.g.), DAD, Lett. di Lev., VI, 28v; "Prima pars est de faciendo sumptum usque ad yperperos centum quinquaginta in rebus comedibilibus prout videbitur domino Rectori et minori consilio pro donando domino regi Bosne et domine regine si fuerunt in contrata Narenti et Bistize circa et barcas II pro piscando eis" (20.04. 1417.g.), Consilium Maius (dalje: Cons. Maius), I, 67v.

⁵³ "upisano u Bišću" (23.03. 1418.g.), Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, I/1, 446. Pominjanje ribe kao dara za bosanskog kralja podrazumijevala bi vjerovatnim njegov boravak u Bišću već u prvoj polovini marta 1418, (07.03. 1418.g.), DAD, Cons. Rog., I, 94v. Ovaj kraljev boravak u Bišću kasnije je navoden kao njegov silazak u primorje, što i jeste u odnosu na prostor s kojeg je dolazio: "gospodin' prisvjetli kral' Ostoya izide u primorje i megju injemi rabotami ... zapovidje da vekje tei carine ne bude" (26.04. 1418.g.), Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, I/1, 549.

⁵⁴ "fo mandato un corier in Bosna a ser Martolo de Zriua per saper quando re di Bosna de venire in Bisce et di saper ..." (06.04. 1419.g.), DAD, Cons. Rog., II, 21v; "in Bissec" (17-18.04. 1419.g.), N. Iorga, Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle, II, 173; "de faciendo tres nobiles qui forment commissionem dandam ambasiatoribus nostris yturis ad dominum regem Bosne in Bisce" (24.04. 1419.g.), Cons. Rog., II, 25v; "Ser Marinus de Restis, ser Aloysius de Gozis, ser Natalis de Proculo electi fuerunt officiales ad faciendum comissionem dandam ambasiatoribus nostris ituris ad regem Bosne in Bisce" (24.04. 1419.g.), Cons. Minus, II, 58.

Jula 1420. godine u Bišću se nalazila Sandaljeva vojska koja je izazvala strah kod humskog vlastelina kneza Grgura Nikolića u vrijeme kada očito nije bio u dobroim odnosima s vojvodom Sandaljem Hranićem. Svoju bojazan knez Grgur Nikolić pokušao je da ublaži preko Dubrovčana.⁵⁵ Sandalj je očekivan ili je boravio na području Bišća februara i augusta 1421. godine.⁵⁶ Na Sandaljevo traženje, krajem oktobra 1421. godine Dubrovčani šalju jednoga svoga kancelara kod njega u Bišće.⁵⁷ Sandaljev dolazak u Bišće očekivan je marta 1422. godine.⁵⁸ Tako je i početkom 1423. godine, kada je duže vrijeme boravio u ovim krajevima.⁵⁹ Sandalj je očekivan na području Bišća januara i septembra 1424., a isto tako u dva navrata i 1425. godine.⁶⁰

Dio navedenog jasnim pokazuje da utvrđeni Blagaj ima veću starost nego što mu to daje direktno pominjanje. Blagaj se prvi put spominje 1423. godine. Već je navedeno da je Sandalj boravio u Bišću u drugoj polovini februara 1423. godine. Tu, u Bišću podno Blagaja, Sandalj se nalazio krajem februara 1423. godine⁶¹ U Blagaju je pisan čuveni ugovor Sandalja Hranića i Mlečana kojim se regulira mir i pitanje

⁵⁵ "budit milost' zapovidjet' vojevodam' gospodstva ti koi su s voiskami u Bišću da mu u njegovu nejekoju kvar' ne učine"(21.07. 1420.g., ne 21.06. 1420.g.), Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, I/1, 313-314.

⁵⁶ "quando erit in Biszie"(19.2. 1421), N. Iorga, Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle, II, 198; "usque ad Bissce"(30-31.08. 1421.g.), Isto, 200.

⁵⁷ "Prima pars est quod complacentiam voyuode Sandalii mittatur unus ex nostris cancellariis usque ad Bissce ad ipsum voiuodam pro agibilibus expensis nostris communis"; "ser Benedictum de Schieris cancellarium et notarium nostrum ut caz [cauza] ad dictum voiuodam Sandalium"(30.10. 1421.g.), DAD, Cons. Rog., III, 61.

⁵⁸ "pro honorando voyuodam Sandalam qui venit in Bisze"(16.03. 1422.g.), DAD, Cons. Rog., III, 79v.

⁵⁹ "in Bissce"(18.02. 1423.g.), DAD, Cons. Rog., 142; "ser Nicola Ma. di Goze et ser Biagio di Georgio ambassadori nostri a voiuoda Sandagl salutem. Noi receuessimo hieri una vostra lettera data di la in Bisze sotto Blagai adi 24 di questo"(01.03. 1423.g.), Lett. di Lev., VIII, 151.

⁶⁰ "in Bissce et Nevesigne"(25.01. 1424.g.), N. Iorga, Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle, II, 220; "voyuode Sandagl qui venit in Bistize"(22.09. 1424.g.), DAD, Cons. Rog., III, 225; "Prima pars est de dando libertatem domino Rectori cum consilio minori et rogatorum possendi feceris expensam pro honorando voyuodam Sandagl qui venit in Bisze de piscibus ab yperperos centum infra prout eis videbitur"(27.01. 1425.g.), Cons. Maius, III, 59; "de mittendo id piscandum pro donando voyuode Sandagl qui venit in Bistize"(20.09. 1425.g.), Cons. Rog., III, 262; "Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et minori consilio de donando voyuode Sandagl qui venit in Bistize in piscibus usque ad valutam yperperos triginta"(21.09. 1425.g.), Cons. Maius, III, 81v; N. Iorga, Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle, II, 224.

⁶¹ "ser Nicola Ma. di Goze et ser Biagio di Georgio ambassadori nostri a voiuoda Sandagl salutem. Noi receuessimo hieri una vostra lettera data di la in Bisze sotto Blagai adi 24 di questo"(01.03. 1423.g.), DAD, Lett. di Lev., VIII, 151. Kako je to utvrđio Š. Bešlagić, nije uspješan pokušaj M. Vege da Vardiće, preko jednog natpisa poveže s područjem Blagaja, M. Vego, Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine, Glasnik Zemaljskog muzeja (Arheologija) 15-16 (1960-1961), Sarajevo 1961., 266-267; Šefik Bešlagić, Kamene stolice u srednjovjekovnoj Bosni i Hercegovini, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela 59, Odjeljenje društvenih nauka 34, Sarajevo 1985., 85.

grada Kotora početkom novembra 1423. godine.⁶² Pred Sandaljev čuveni dolazak u Dubrovnik januara 1426. godine, nije se znalo da li je on u Ključu, Bišću ili Blagaju. Očekivalo se i da je s njim njegova, treća po redu, žena Jelena.⁶³

Početkom 1427. i početkom 1428. godine Sandalj se pominje u Bišću.⁶⁴ Marta 1428. godine dubrovački poslanik kod vojvode Radoslava Pavlovića, Petar Lukarević, imao je nalog da svrati kod Sandalja u Blagaj ili u Bišće.⁶⁵ U drugoj polovini oktobra 1428. godine u Blagaju su očekivani i kralj Tvrtko II. Tvrtković i Sandalj Hranić,⁶⁶ koji su se nedavno izmirili.

U drugoj polovini februara 1429. godine Vijeće umoljenih je odlučilo da s ribom daruju Sandalja koji je dolazio u Bišće. Pitanje je da li su tada njihove procjene bile

⁶² "u našem' gradu Blagaju"(01.11. 1423.g.), Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, I/1, 331; "Datum sub castro Blagaj die primo nouembris 1423"(16.02. 1424.g.), Joseph Valentini, Acta Albaniae Veneta (saeculorum XIV et XV), II/12, München 1971., 32-33; Šime Ljubić, Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike VIII, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 17, Zagreb 1886., 261; M. Dinić, Zemlje hercega Svetoga Save, "M. Dinić, Srpske zemlje u srednjem veku (Istorijsko-geografske studije)", Srpska književna zadruga, Beograd 1978., 210-211; M. Vego, Naselja bosanske srednjovjekovne države, Svjetlost, Sarajevo 1957., 14-16; D. Kovačević-Kojić, Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države, 115-117; P. Andelić, Bišće i Blagaj, politički centar Humske zemlje u srednjem vijeku, 41-72; Đuro Basler, Istočni zid grada Blagaja na Buni, Hercegovina 3, Mostar 1983., 29-34; A. Ratković, Blagajska tvrđava u svjetlu najnovijih istraživanja, 7-16.

⁶³ "voi vene andiate ala via de Cluzi ala presentia de voiouoda Sandagl ... honerevolo salute per parte nostra ... siamo contentissimi dela sua vegruta ... e per simile salutarete la sua dona ... Sel signor non fa trouasse ne in Cliuc ne in Bistize ne in Blagay ma fosse plargato piu longi et voi tornate a casa che piu largo non aveti liberta de andare"(10.01. 1426.g.), DAD, Lett. di Lev., IX, 95-95v.

⁶⁴ "de mitendo dono voiouode Sandagl qui est in Bistice"(21.01. 1427), DAD, Cons. Rog., IV, 7v; "Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et paruo consilio expendendi ab yperperis sexaginta infra in mittando ad donando pisces voiouode Sandagl qui veniant in Bisce usque ad festum Pascatis proxime"(22.01. 1427.g.), Cons. Maius, III, 145v; "faciendo expensiam usquam ad yperperos quinquaginta pro faciendo piscatoribus per honorando Sandagl qui venit in Blagai"; sa strane: "pro honorando Sandagl qui est in Blagai"(20.01. 1428.g.), Cons. Rog., IV, 45; "Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et minori consilio expendendi usque ad yperperos quinquaginta pro honorando cum piscibus voiouoda Sandagl qui venit in Blagai"(21.01. 1428.g.), Cons. Maius, III, 198.

⁶⁵ Vijeće umoljenih: "quod existente Sandagl in Bistize ambaxiatoris nostri se voluere et ad eum ire debeant"; sa strane: "pro visitando Sandagl per ambaxiatores"(08.03. 1428.g.), DAD, Cons. Rog., IV, 51. U uputstvu poslaniku: "Nel partir vostro da Ragusa per andare in questa vostra ambaxada volemo che siando voioudam Sandagl a Blagai o verso Bistče"(18.03. 1428.g.), Lett. di Lev., X, 84.

⁶⁶ "de honorando cum piscibus regem Bosne et Sandagl venturos in Blagai"(22.10.1428.g.), DAD, Cons. Rog., IV, 75v; "Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et minori consilio suo secundum ordinatum consilii rogatorum possint expendere in honorando dominum regem Bosne et Sandagl venturos in Blagai"; "Prima pars est de dando libertatem expendedni ultrascriptis usque ad yperperos centum"(22.10. 1428.g.), Cons. Maius, III, 227.

tačne jer je to isto bilo odlučeno i početkom marta 1429. godine.⁶⁷ Januara 1430. godine Dubrovčani odlučuje da se daruje Sandalj koji dolazi u Blagaj.⁶⁸ Sandalj je u Bišću i početkom 1431., početkom 1432., početkom i krajem 1433. godine.⁶⁹

Po primjeru Sandalja Hranića

Tradiciju rezidencijalnog mjesta Kosača u Bišću i Blagaju nastavio je i Sandaljev nasljednik Stjepan Vukčić Kosača. On je vjerovatno boravio na području Bišća krajem novembra 1435. godine. To zaključujemo po karakterističnom poklonu u ribi koju redovno dobijaju Kosače dok tu borave.⁷⁰ Sandaljevog nasljednika nalazimo u Blagaju tačno navedeno početkom 1436. godine.⁷¹ Kao i na drugim rezidencijalnim mjestima Sandalja Hranića i Stjepana Vukčića u većem broju primjera pratimo i na

⁶⁷ "piscibus per honorando voiudam Sandagl qui venit in Bistce usque ad summam yperpperorum treginta"(23.02. 1429.g.), DAD, Cons. Rog., IV, 89; "Prima pars est de dando libertatem domino Rectori cum paruo consilio pro expendendo in piscibus pro honorando vayuodam Sandagl qui venit in Biseze usque ad summam yperperis treginta prout videbitur dicto domino Rectori et minori consilio"(04.03. 1429.g.), Cons. Maius, IV, 23v.

⁶⁸ "Captum fuit de eundo ad maius consilium pro dando libertatem domino Rectori et minori consilio expendendi ex denariis communis pro honorando voiudam Sandal qui venit in Blagai usque ad yperperos quinquaginta"(20.01. 1430.g.), DAD, Cons. Minus, V, 12; "honorando Sandagl qui venit in Blagai piscibus"(23.01. 1430.g.), Cons. Rog., IV, 131; "Captum fuit vigore libertatis nobis date in minori consilio expendendi yperperos quinquaginta in honorando Sandagl qui venit in Blagai piscibus"(28.01. 1430.g.), Cons. Minus, V, 13; "Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et minori consilio expendendi ex denariis communis pro honorando piscibus voyuodam Sandagl qui venit in Blagay usque ad yperperos quinquaginta prout ipsi domino Rectori et consilio videbitur. Et hoc usque ad festum Pascatis prohimum"(28.01. 1430.g.), Cons. Maius, IV, 70.

⁶⁹ "Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et minori consilio suo cum consilio rogatorum possendi feceris expensam ab yperperis quinquaginta infra in honorando piscibus voyuodam Sandagl ipso veniente Blagai"(03.01. 1431.g.), DAD, Cons. Maius, IV, 121. Vijeće umoljenih odlučuje da mu pošalje na dar ribu, (16.1. 1431), Cons. Rog., 264; "Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et minori consilio faciendi expensam in honorando piscibus ... voiudam Sandagl qui venit Blagai ad yperperos XL infra"(09.02. 1432.g.), Cons. Maius, IV, 181; "Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et eius paruo consilio quia in honorandi ex piscibus in presenti Quadragesima voyuodam Sandagl possint expendi a perperis quinquaginta infra"(12.03. 1433.g.), Cons. Maius, IV, 266v; "piscibus ipso voivoda existente in Blagay"(11.12. 1433.g.), Cons. Rog., V, 178; N. Iorga, Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle, II, 309

⁷⁰ Upravnimca drijevske carine nalaže se: "quod debeant expendere usque yperperos decem in mittendo pisscei dono voiudam Stipan"(26.11. 1435.g.), DAD, Cons. Rog., VI, 21.

⁷¹ I njega Dubrovčani časte ribom u Blagaju: "quod veniente voiuda Stipan in Blagai debeant facere expensiam usque ad yperperos triginta ... pro honorando piscibus voiudam Stipan"(09.02. 1436.g.), DAD, Cons. Rog., VI, 33v; "pro voiude Stipan qui venisse debeat in Blagai siue Biszte ... pro piscibus donandis voiude Stipan"(28.03. 1436.g.), Consilium Minus, VI, 37v. Jedno poslanstvo ga je trebalo naći u Blagaju: "a voiuda Stipan ritrouandolo nel suo paese in fin a Blagai"(20.03. 1436.g.), Lett. di Lev., XII, 18.

području Bišća i Blagaja.⁷² Očito je trebalo Stjepana Vukčića očekivati u Blagaju i marta 1446. godine, jer dubrovački kurir mora prema njemu upravo ići putem preko Blagaja.⁷³ Septembra 1450. godine Dubrovčani odlučuju da daruju ribom hercega, njegovu majku Katarinu i suprugu Jelenu koji dolaze Blagaj.⁷⁴ Aprila 1452. godine očekivalo se da je kralj Stjepan Tomaš u Podblagaju.⁷⁵ Blagaj se pominje u sve tri povelje za Stjepana Vukčića Kosaču od Filipa V. i Fridriha III. iz 1444., 1448. i 1454. godine.⁷⁶ Jula 1464. godine pomenut je izvjesni Grgur knez Blagaja.⁷⁷

⁷² "voiuode Stipan qui venit Blagai" (12.03. 1437.g.), DAD, Cons. Rog., VI, 113; "qui ad presens se reperitur cum tota sua familia in Blagay" (07.12. 1437.g.), N. Iorga, Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle, II, 341; Isto 351; "possendi honorare voyuodam Stephanum in Blagay" (20.03. 1438.g.), Cons. Rog., VI, 185v. Jedno pismo dubrovačkih poslanika kod Stjepana Vukčića poslano je 1. maja "data Sotto Blagay", drugo 9. a treće 10. maja "Sotto Blagay", a dok je odgovor sastavljan, stiglo je i četvrto pismo poslano 13. maja "Sotto Blagay" (18.05. 1439.g.), Lett. di Lev., XII, 143-144v. Dar: "pro leuando libertatem expendendi in piscibus pro honorando voyuodam Stipanum dominas suas usque yperperos 30" (02.03. 1440), Cons. Rog., VII, 135; "vostra littera fata Sotto Blagay" (18.01. 1443.g.), Lett. di Lev., XIII, 138; "veniente vayuoda Stipano in Blagay" (17.12. 1444.g.), Cons. Maius, VII, 219; "de Blagay" (9.8. 1453), Lett. di Lev., XIV, 127v; "usque Sub Blagai" (11.04. 1457.g.), Branislav Nedeljković, Mešovita porota. Dubrovačka dokumenta XIV i XV veka o pograničnoj poroti, Miscellanea XVII/6, Beograd 1978., 87. Iz Blagaja je Stjepan Vukčić poslao svoje poslanstvo milanskom hercegu Frančesku Sforcu: "Datum in castro nostro Blagay" (25.11. 1458.g.), Vićentije Makušev, Istoriji spomenici južnih Slovena i okolnih naroda, II, Beograd 1882., 116; Sima Ćirković, Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba, Srpska akademija nauka i umetnosti, Posebna izdanja 376. Odeljenje društvenih nauka 48, Beograd 1964., 235.

⁷³ "Prima pars est de mittendo cursorem nostrum cum literis nostris per viam Blagai scribendo voyuode Stipano et ser Dragoe pro dictis nouitatibus" (18.03. 1446.g.), DAD, Cons. Rog., IX, 227.

⁷⁴ "Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et consilio suo possendi honorare chercech Stiepanum et patronas venientis ad Blagai cum piscibus" (23.09. 1450.g.), Cons. Rog., XI, 239v. Očito je da su vijest o njihovom dolasku u Blagaj dobili od Vukića Katarininog poslanika: "Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et eius minori consilio respondendi Vuchich ambaxiatori domine Katarine matri de chercech secundum quod ipsi domino Rectori et consilio videbitur", Isto.

⁷⁵ "ser Michael beatire usque ad Cusinaç et illuc circa aut subtus Blagai si quibi esset maiestas regis" (14.06. 1452.g.), DAD, Cons. Rog., XIII, 31v.

⁷⁶ "Iblagayscu' sem som glyom castello con contato" (19.02. 1444.g.); "castrum Blagaj" (20.01. 1448.g.); "civitate Blagii cum antris et cum castris ac cum pertinentiis suis" (01.06. 1454.g.), Thallóczy Ludwig von, Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter, Verlag von Duncker & Humblot, München und Leipzig 1914., 361, 379, 398. Autori se slažu da je navod iz 1444. ustvari Blagaj s Humskom zemljom, M. Dinić, Zemlje hercega Svetoga Save, 210-211; M. Vego, Tri povelje o posjedima hercega Stjepana Vukčića Kosače, "M. Vego, Iz historije srednjovjekovne Bosne i Hercegovine", Svjetlost, Sarajevo 1980., 467. M. Vego je u detalju iz 1444. dao čitanje: Iblagay scu' Som som glyom (=Blagay s Cumscum semgliom), mada bi iz priloženog faksimila mogli dati i čitljiviju polaznu transkripciju. Sumnjava je pozicija početnog slova **I** obzirom da više liči na označku razmaka, davani apostrof (*) je ustvari skraćenica za slovo **m**, nema razloga da prvo navođenje **som** ide velikim slovom a kod drugog navođenja **som** se vidi, upravo u odnosu na prvo, da je u pitanju **sem**. Bila bi tečnija transkripcija: **I blagay scum som sem glyom**.

⁷⁷ "Gregorum comitem Blagay" (24.07. 1464.g.), DAD, Cons. Maius, XII, 175v.

Franjevci na području Bišća

Od svih mesta, trajnije vezanih i ukalupljenih u Sandaljev posjed, jedino je uz Bišće zasvjedočeno organizirano prisustvo franjevaca. Informacije su dosta skromne ali uvjerljivo pokazuju da o franjevcima tek treba da se traga na ovome području.⁷⁸ Franjevci 'u Novom u Bišću' pominju se dvadesetih i tridesetih godina XV. st.⁷⁹ Jula 1426. godine u svom testamentu Flora, kćerka kancelara Alberta i supruga Nikše Ostojića, između ostalih, ostavlja i franjevcima u Bišću ('frari in Bisće') 5 perpera.⁸⁰ Aprila 1428. godine Dubrovčani su odobrili da dva njihova kupara idu praviti crijepljanje franjevcima u Bišću.⁸¹ Juna 1429. godine Dubrovčani su odlučili da njihovi carinici u Drijevima daju na poklon franjevcima u Bišću ('de fratribus de Bisze') dva modija soli.⁸² Septembra 1430. godine Šimun, sin Jurka Glavića u svome testamentu ostavio je 40 perpera dubrovačkih dinara franjevcima u Bišću za gradnju crkve.⁸³ Februara 1433. godine Dekuša, žena Mateja de Bizia ostavila je franjevcima iz Novog u Bišću ('de Noui in Bisće') 15 perpera.⁸⁴ Čini se i da je pominjanje franjevaca u 'Zahumu'

⁷⁸ Već jestvorena mala bibliografija o franjevcima na području Bišća. Polazišta u, Đuro Tošić, Trg Drijeva u srednjem vijeku, Veselin Masleša, Biblioteka Kulturno nasljede, Sarajevo 1987., 197; Desanka Kovačević-Kojić, Franjevci u gradskim naseljima srednjovjekovne Bosne, Radovi Hrvatskog društva za znanost i umjetnost 3, Sarajevo (1995), 36-38; S. Ćirković, 'Naseljeni gradovi' Konstantina Porfirogenita i najstarija teritorijalna organizacija, Zbornik radova Vizantološkog instituta 37, Beograd 1998., 14; A. Milošević - Ž. Peković, Povijesne i arheološke potvrde za srednjovjekovni Mostar, 19-21; Marijan Sivrić, Nekoliko nepoznatih podataka o franjevcima u Zahumu i Bišću kod Mostara u srednjem vijeku, Hercegovina 19, Mostar 2005., 43-51; Dijana Korać, Franjevci i njihovi samostani u Humu, Croatica Christiana Periodica 60, Zagreb 2007., 17-33.

⁷⁹ D. Tošić, Trg Drijeva u srednjem vijeku, 197; D. Kovačević-Kojić, Franjevci u gradskim naseljima srednjovjekovne Bosne, 36-38.

⁸⁰ "1426 inductione quarta die 26 iullii Ragusii ... Flora Marina filia olim ser Alberti cancellarii et uxor quondam Nixe Ostioch ... Item lasso alli frari in Bisće yperperi cinque" (22.07. 1426.g.), DAD, Test. Not., XI, 142v; D. Kovačević-Kojić, Franjevci u gradskim naseljima srednjovjekovne Bosne, 37.

⁸¹ S. Ćirković, Proizvodnja, zanat i tehnika u Srbiji srednjeg veka, "S. Ćirković, Rabotnici, vojnici, duhovnici. Društva srednjovekovnog Balkana", Equilibrium, Biblioteka Dimenzije istorije 1, Beograd 1997., nap. 48 na str. 72.

⁸² "Pro officialibus gabelle Narenti"; "Captum fuit de committendo officialibus gabelle Narenti quod dono dare de fratribus de Bisze modios duos salis ad mensuram grossam" (05.06. 1429.g.), DAD, Cons. Minus, IV, 254; D. Tošić, Trg Drijeva u srednjem vijeku, 197.

⁸³ "MCCCCXXX inductione octaua die XIIP octobris. Hoc est testamentum Simonis quondam Giurachi Glauich ciuis Ragusii hic diebus mortui ... M^oCCCC^o XXX° adi XV septembrio in Ragusa ... Io Simon de Giurach Glauich ... Item lasso alli frari de Bisze per la fabrica de la ghiexia perperi XL^m (15.09. 1430.g.), DAD, Test. Not., XII, 4v. Na ovom mjestu M. Sivrić navodi 90 perpera, a to preuzimaju i A. Milošević i Ž. Peković, M. Sivrić, Nekoliko nepoznatih podataka o franjevcima u Zahumu i Bišću kod Mostara u srednjem vijeku, 46; A. Milošević - Ž. Peković, Povijesne i arheološke potvrde za srednjovjekovni Mostar, 19.

⁸⁴ "Item lasso alli frari de Noui in Bisće yperperi 15" (12.02. 1433.g.), DAD, Test. Not., XII, 54; D. Kovačević-Kojić, Franjevci u gradskim naseljima srednjovjekovne Bosne, nap. 24 na str. 37.

u testamentu iz 1431. godine vezano za područje Bišća⁸⁵, jer nešto kasnije vrijeme (1449-1451) potvrđuje da je Zahum u Bišću.⁸⁶ Pitanje samostana Novog i Zahuma u Bišću, ili Novog (Zahuma) u Bišću može se smatrati još uvijek otvorenim.

Carina

Carina u Bišću je više puta bila ishodištem sporova između Sandalja i Dubrovčana. Dubrovčani se tuže na vojvodu Sandalja što je uspostavio carine u Bišću februara 1411. godine.⁸⁷ Među spornim carinarnicama 1428. i 1429. godine bila je i carina na Buni i Bišću, vjerovatno ista, od ranije poznata kao problematična za dubrovačke trgovce.⁸⁸ U toku Konavoskog rata 1430. godine, sukoba Dubrovčana i vojvode Radoslava Pavlovića, Dubrovčani su se žalili zbog rada carine u Bišću. Njihovi trgovaci iz Pod Zvornika koji su prolazili putem preko 'Polja' ('per la via di Poglia') morali su da plaćaju carinu 'per la gabella di Buna'.⁸⁹ Konavoski rat je djelimično pomjerio pravce kretanja trgovaca i carina na području Bišća postala je obaveznom. Na samom kraju

⁸⁵ "1431 adi 10 zenar a Narenta. Io Hostoia Radosalich fazo lo mio testamento ... Radath Chettich homo deli fra menori in Xachum ... dar Uglesia e suo fiol Milouaç in Xachum"(14.10. 1432.g.), DAD, Lett. di Lev., XI, 113v.

⁸⁶ "MCCCC^o LI indizione XIIIIP^o die XIIIIP^o augusti Ragusii. Hoc est testamentum Vlatchi Bogdani Goyanouich nuper defuncti ... 1449 die XII nouembris. Io Vlatcho de Bogdan Goianouich ... Item lasso ali fra menori in Xachum in Bisće in reparation del detto conuento yperperi XX", DAD, Test. Not., XV, 10-10v. Nekoliko drugačijih navoda u, M. Sivrić, Nekoliko nepoznatih podataka o franjevcima u Zahumu i Bišću kod Mostara u srednjem vijeku, 47. Uporedi, A. Milošević – Ž. Peković, Povijesne i arheološke potvrde za srednjovjekovni Mostar, 19.

⁸⁷ "per le gabelle noue che sono poste in Cerniza, in Vrabez, in Anagaste et ino in Bissize"(22.02. 1411.g.), DAD, Lett. di Lev., VII, 1v.

⁸⁸ "Appresso a Buna che auanti se pagaua solo el paregio et adesso se paga grossi cinque per salma quelli che usa in Bosna et quelli che va in Srebrniza a grossi 26 per salma"(10.06. 1428.g.), DAD, Lett. di Lev., X, 92; "per li nostri mercatanti ne vien facti molti lamenti per li mali tractamenti che lor vien facti per li gabelloti a Cliuc a Bistće et a Vrabaç"(02.05. 1429.g.), Isto, 58v. Sa strane: "in Buna"(23.05. 1429.g.), DAD, Cons. Rog., IV, 102. U pismu svojim poslanicima kod Sandalja, Marinu Gunduliću i Đordu Gučetiću Dubrovčani navode: "Per letere di nostri mercantanti di Souisochi semo ausiati che a Buna et a Vrabaç contrade di Sandagl gli vien tolti doni sforcati zoe al mancho ducati uno per valor di salma come vederete per la propria letera di mercantanti"(23.05. 1429.g.), DAD, Lett. di Lev., X, 64; "dite che in ogni luogo et da ognun che possa vien facte queste nouitade at maxime a Buna a Vrabaç a Glassinaç et a Zerniza"(05.06. 1429.g.), Isto, 66.

⁸⁹ "Uno messo del gabelloto di Bisće e stato di qua requerano pagamento per la gabella di Buna ali nostri mercadanti i quali vien di Sotto Suonich per la via di Poglia. Pero vogliamo dobiate dire a voi uoda come essi nostri mercatanti dicono che molto grato gli seria poter far quella via. E seriali de men fatiga e men spesa, ma per la via chie rotta non olsano far quella non schuar la dohana, ma per andar piu securi pero che assai piu anno di spesa che non monta quella dohana. Et dicono che molto vano lutano dela detta dohana. Et che iusto non li pare douer essere per essa dohana agrauati di la qualcosa gli abiamo voluto scriuere et lui risponda quello piace"(19.08. 1430.g.), DAD, Lett. di Lev., X, 198.

augusta 1430. godine Vijeće umoljenih je to naredilo svojim trgovcima.⁹⁰ Preko svoga poslanika Benedikta Gundulića Dubrovčani javljaju Sandalu Hraniću da su naredili svojim trgovcima da plaćaju carinu u Bišću.⁹¹

Marta 1432. godine dubrovački vlastelini braća Pavle i Luka Sorkočević podigli su tužbu zbog pljačke tkanina na Buni iz karavana koji je išao u Srebrenicu.⁹²

Pljačke na području Bišća

Za razliku od šireg područja Sandaljevog posjeda rijetki su primjeri u kojima je Bišće bilo zabilježeno u nemilim događajima. U poznatim primjerima kao akter nalazio se i sam Sandalj Hranić. To je bilo oduzimanje imovine dubrovačkog trgovca tkaninama Vlakote Hrankovića i njegovog sina Nalka. Početkom aprila 1423. godine Vlakota je podigao tužbu protiv Sandala Hranića zbog pljačke njegovog sina Nalka izvršene 15. marta te godine u Bišću. U pitanju su bila tri tovara sa 24 komada tkanina u vrijednosti od 525 dukata.⁹³

Najvjerojatnija pozadina događaja mogla bi biti sukob više dubrovačkih trgovaca tkaninama naročito Petra Primovića i Vlakote Hrankovića u kojem se našao i Sandalj Hranić. Razlozi za ovu pretpostavku počivaju na činjenici da su prijetnje Sandaljem⁹⁴ demonstrirane i od ranije Vlakoti Hrankoviću od strane njegovih protivnika.⁹⁵ Čini

⁹⁰ "ordinandi quod mercatores nostri qui non soluerunt duanas de Bisze et Sotvisoch illas debeant colligere et soluere gabellotum" (31.08. 1431.g.), DAD, Cons. Rog., IV, 228; "Ser Luchas de Sorgo et ser Jacobus Mar. De Gondola electi fuerunt officiales ad exigendum a mercatoribus nostris duanas non solutas in Bisze et Sotuisoch pro dictos nostros mercatores" (31.08. 1430.g.), Cons. Minus, V, 58v.

⁹¹ "Per la gabella de Bisce diteli che per complacentia d'esso voiouda al qual ne sfortiamo come ad amico chel merita fare ogni cosa a noi possibile et a luy grata abiamo comandato alli nostri mercadanti che debiano essa gabella pagare" (01.09. 1430.g.), DAD, Lett. di Lev., X, 208.

⁹² "Ser Paulus et ser Lucas de Sorgo fratres ... Eo quia ... pluries pannos in carauano quod iuit in Srebreniza ad Buna furtiuo ino sibi subtracti et ablati quatuor panni fini de LXXV in una balla de ipso carauano" (17.03. 1432.g.), DAD, Lam. de foris, IX, 19v.

⁹³ "Vlacota Crancouich ... supra voiudam Sandalium. Eo quia die 15 menses martii propexacti dicti voiouda violenter accepit Nalcho filio deti Vlacote in Bissce in via publica salmas tres pannorum in quibus erat panni viginti quatuor ut valoris ducatorum quinquagentorum viginti quinque cum zarine. Testes: Ser Theodorus de Prodanello, frater Ziueta Raicouich" (06.04. 1423.g.), DAD, Lam. de foris, V, 149.

⁹⁴ "Nalchus filius Blaxii de Cranco ... conqueriter supra Pirchum Priboeuch pro eo quod cum ipsi Nalchus esseret in Narente ipsi Pirchus cepit iniuriari sibi et dicere in presentia testium infrascriptorum: Ego faciam quod Sandal tibi accipere faciet res siue robam tuam" (22.03. 1423.g.), DAD, Lam. de foris, V, 143v.

⁹⁵ "Ziuchus filius Jurasiu ... dixit ... dum dictus Nalchus filius Vlacote Cranchouich aserte disset unam zopulum cum aliis. Tunc zopulus ipse sbermersti ei in fluvio dicto Norin. Tunc Radin Tollinouich et Petrus Primi venientes ibidem et Petrus Primi dixit dicto Nalcho accusatori solue mihi zopulum

se i da je u svemu tome jedna barka u Drijevima bila razlogom zašto je Sandalj bio prizivan u sukobu, zašto je najvjerovatnije i oduzeo tkanine Hrankovićima i ostao u tom slučaju uporan pred Dubrovčanima.⁹⁶

U pismu svojim poslanicima kod Radoslava Pavlovića Dubrovčani navode količinu tkanina koju je Sandalj oduzeo.⁹⁷ Dalje navode da su o ovome pisali Sandalju i saznali da je Sandalj svoj odnos prema Vlakoti Hrankoviću temeljio na teškim optužbama. O njima se detaljnije ništa ne navodi. Zadatak poslanika bio je da ovo pitanje pod hitno pokrenu kod Sandalja radi njegovog razrješenja.⁹⁸ Naizgled, nije poznato kako je ovo pitanje sa pljačkanjem tkanina razriješeno. Krajem aprila nalazimo kako Dubrovčani obaveštavaju Raduta Trojanovića koji se nalazio u Srebrenici ili Podzvoniku, u vezi ovog slučaja, da Luka Sorkočević potražuje od njega dio novca koji odgovara učinjenoj šteti.⁹⁹ Po svemu sudeći, šire društvo u vezi sa ovim karavanom tkanina moralо je da snosi nanešeni gubitak.

Još jedan slučaj pokazuje da zapravo ne znamo mnogo toga u odnosima između Sandalja i porodice Hranković. Upravo tih dana, aprila 1423. godine, Milašin Bogišić je podnio zajedničku prijavu protiv Sandalja i Nalka, sina Vlakote Hrankovića zbog toga što mu je Sandalj oduzeo 850 libara ulja i prodao Nalku Hrankoviću.¹⁰⁰ Pored toga u odvojenoj tužbi protiv Nalka Hrankovića Milašin je izjavljivao da je Nalko sve

quem sbermersisti quia noscer ei. Tunc Nalchus dixit ei sed solue tu michi unam tazam argenti quam amisi in dicto zopulo. Qui Petrus Primi dixit sibi: Tu non transibus Bissće, quod faciam, quod voiouda Sandalius accipiet tibi omnes pannos quos tu fers nunc. Tunc dictus Nalchus assignauit ipsum Ziuchum et alios ibi stantes in testes"(10.04. 1423.g.), DAD, Lam. de foris, V, 143v; D. Tošić, Trg Drijeva u srednjem vijeku, 213 i nap. 41 na str. 230..

⁹⁶ "Dominus Marinus predictus testis ... predictus Pirchus petebat a pronominato Nalcho unum zopolum dicendo redde mihi illud zopolum quam est voyuode Sandagl. Qui Nalchus responderes dixit nolo tibi reddere quam sufficatum est in mari in quo ego perdidim unam tačiam argenti"(15.04. 1423.g.), DAD, Lam. de foris, V, 143v.

⁹⁷ "ser Nicola Mar. de Goze et ser Biasio Ma. de Zorzi ... Conzo sia che voiouda Sandagl habia tolto a Vlacota Crancouch salme de pagni tre somo peze de pagni 24"(21.04. 1423.g.), DAD, Lett. di Lev., VIII, 53v.

⁹⁸ "scriuessemmo una letera a voiouda Sandagl pregandolo sopra questa facenda assay el qual voiouda mostra esser multo corociato contra el dito Vlacota mettendoli multe razoni contra de luy ... quando serrete ala presentia del dito voiouda Sandagl parliteli per questa facenda prontamente e spezialmente como alla vostra discretion parera per recaueramento dela dita mercadantia tolta como di sopra adoperandone sopra questa facenda sollicitamente"(21.04. 1423.g.), DAD, Lett. di Lev., VIII, 53v.

⁹⁹ "Raduth Troianouich citadin nostro in Srebreniza o vero Sotto Suonich. Ser Luca de Sorgo vuole usar le sue raxon sopra di te per la auaria dell'i panni tolti per Sandagl questo inuerno in Bistče per la quale el ti domanda per tua parte yperperi 75"(27.04. 1423.g.), DAD, Lett. di Lev., VIII, 49.

¹⁰⁰ "Milasin Bogisich ... conqueriter supra voyuodam Sandagl. Eo quia sibi accipi fecit libras octingentos quinquaginta oley ... et etiam conqueriter supra dictum Nalchum ... quod oleum sibi costituit yperperi nonaginta"(12.04. 1423.g.), DAD, Lam. de foris, V, 150.

to pripremio.¹⁰¹ Ni u ovom slučaju ne znamo kako se sve to završilo, ali ne možemo se oteti utisku da su ova dva slučaja ipak povezana.

Mogućnosti

Dokumenti ne govore gdje je dubrovački poslanik Frederik Gundulić išao kada je saopćavao saučešće Sandaljevoj porodici zbog njegove smrti.¹⁰² Uobičajeni ritam Sandaljevog životnog itinerara, u kojem se prepoznaje boravak u ljetnim i zimskim rezidencijama, daje mogućnost i navodi na zaključak da je on upravo na području Bišća i Blagaja boravio i umro sredinom marta 1435. godine. Mjesto umiranja i mjesto sahranjivanja ovim promišljanjem se ne poistovjećuju.

Umjesto zaključka

Bišće i Blagaj predstavljaju jedno od važnijih i trajnijih središta društvenog i političkog života srednjovjekovne historije na istočnoj jadranskoj obali. U ranom srednjem vijeku tu je središte Humske zemlje koja okuplja niz župa u slivu rijeke Neretve a tokom razvijenog srednjeg vijeka tu su rezidencijalna mjesta bosanskih vladara i velmoža iz roda Kosače. Odličan položaj koji bišćansko područje baštini od najstarijih vremena kao istaknuto geostrateško središte šireg područja u potpunosti su iskoristili i bosanski vladari i predstavnici roda Kosače. Od vremena kada je Humska zemlja ušla u okrilje bosanske države skoro svaki dolazak bosanskog vladara u primorje podrazumijevaо je i dolazak u dotad najvažnije primorsko središte, na područje Bišća i u Blagaj.

Na području Bišća i Blagaja vojvoda Sandalj Hranić Kosača zatekao je izgradenu infrastrukturu rezidencijalnog mjesta sa već prepoznatljivim i tradicionalnim vrijednostima. Bišće i Blagaj nastavili su da egzistiraju u tom svojstvu i u okviru njegovog posjeda iako je taj prostorni ambijent u odnosu na bosanske vladare kod

¹⁰¹ "Milasin Bogisich ultrascriptus ... conqueriter supra Nalchum filium Vlacothe Crancouich. Eo quia dum ipsi Milasin secum iret et esset in viagio eundo ad partes Bosine dixit et protestatus fuit sibi dictus Nalchus ut cum eo non iret ipsi Milasin quoniam si aliquid sibi Milasin accideret vel acciperetur ipsum et Nalchus esset ille qui id sibi accipi faceret. In quo viagio per voyuodam Sandagl sibi accepta fuit certa quantitas olei ut in facie precedenti in lamento ipsius Milasin contra" (13.04. 1423.g.), DAD, Lam. de foris, V, 150v.

¹⁰² "ser Federico de Gondola ambassadore al conte Steffano nieuo de voiuarda Sandagl ... cum presteza di qua dobiate partire ... il dicto conte Stefano ... li direte cusi: Magnifico e generose signor non fa mistero com gran parole ricordare ne remembrare quanto doler et teneramente sempre insieme se abiamo amato la bona e ricordeuele memoria del magnifico olim barba vostro voiuarda Sandagl et la signoria de Ragusi pero che non tanto avoi ma a tutto lo mondo zio e manifestessimo" (29.03. 1435.g.), DAD, Lett. di Lev., XI, 228v.

novog gospodara bio drugačiji. Kosače su već imale veći broj rezidencijalnih mjesata, kao i mjesata na kojima su trajnije boravili, poput Sokola, Samobora, Kuknja, Ključa i Novog, ali se nisu odricali ni te nove specifične rezidencijalne pozicije koju je imalo i dalje zadržavalo bišćansko područje. Kao i u slučaju bosanskih vladara i u rukama Kosača Bišće i Blagaj predstavljali su sponu u širem strateškom povezivanju sa primorjem. U Sandaljevom slučaju to je naročito došlo do izražaja nakon izvršene prevlasti nad posjedom porodice Sankovića i u novom ambijentu u obezbjedivanju duge jugozapadne granice njegovog posjeda koja se poklapala sa jugozapadnim granicama tadašnje bosanske države. U zaledu dubrovačke teritorije na potezu od Novog u Dračevici do sliva rijeke Neretve i od mora pa do Konjica, područje Bišća i utvrdeni Blagaj predstavljali su središte kojim su ostvarivane svakovrsne privredne i političke kontrole šireg prostora. Pored toga na području Bišća Sandalj boravi skoro svake godine i kao u svom ljetnom boravištu koje mu omogućava odmaranje.

U kretanju od drinskih posjeda omeđenih udaljenim Limom i Onogoštom prema središtu bosanske države ili prema Dračevici i Novom u primorju, Bišće i Blagaj predstavljaju središte koje je, prema potrebi, obezbjedivalo onu stratešku sredinu koja je Sandalju omogućavala bolju kontrolu ogromnog posjeda i izbor najboljih odluka.